

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONNING MARKAZIY OSIYO DAVLATLARI BILAN ALOQALARI

Sobirjonov Axroriddin Ibrohimjon o'g'li

(Andijon davlat universiteti tarix fakulteti 302-guruh talabasi)

Abdullayev Begzod Xusniddin o'g'li

(Andijon davlat universiteti tarix fakulteti o'qituvchisi)

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosatini samarali yo'lga qo'yish, uning maqsadlari va yo'nalishlari, mustaqillik yillarida Markaziy Osiyo davlatlari bilan o'rnatilgan siyosiy, iqtisodiy aloqalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, tashqi siyosat, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, prinsiplar, rasmiy munosabatlar, diplomatik munosabatlar, Qozog'iston, Turkmaniston, Qirg'iziston, Tojikiston.

Abstract: This article describes the effective implementation of the foreign policy of the Republic of Uzbekistan, its goals and directions, political and economic relations established with the countries of Central Asia during the years of independence.

Key words: Uzbekistan, foreign policy, political and socio-economic development, principles, official relations, diplomatic relations, Kazakhstan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, Tajikistan.

XIX asrda O'zbekiston hududida joylashgan davlatlar Rossiya Imperiyasi tomonidan mustamlakaga aylantirilgandan so'ng mustaqil tashqi siyosat yuritish huquqidan mahrum bo'lgan, suverenitetini yo'qotgan, faqatgina markaz manfaatlarini uchun xizmat qilishga majbur bo'lgan mamlakatimiz uchun tashqi siyosat o'z ahamiyatini yo'qotgan edi. Ammo xalqimizning asriy orzu-istaklari ro'yobga chiqib, istiqbolga erishganimizdan so'ng suveren O'zbekiston diplomatiyasining dastlabki qadamlari qo'yildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosatini samarali yo'lga qo'yish, Respublikaning siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun qulay tashqi shart-sharoitni vujudga keltirish, xalqaro munosabatlarda va xorijiy mamlakatlarda O'zbekiston Respublikasi fuqarolari va davlat manfaatlarini ifodalash va himoya qilish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 1992-yil 25-mayda "O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosati 1994-yil mart oyida qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi va 1996-yildagi "O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosiy faoliyatining asosiy prinsiplari to'g'risida"gi qarorlar asosida

shakllantirildi. Shu tufayli istiqbol yillarida davlatimiz 133 dan ortiq mamlakatlar bilan rasmiy munosabatlar o'rnatdi, hozirda Toshkentda 45 ta xorijiy davlatlarning elchixonalari, 9 ta konsullik, 11 ta xalqaro tashkilotlar vakolotxonalari faoliyat olib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Tashqi siyosatining asosiy tamoyillari, prinsiplari, strategik ustuvor yo'nalishlari, maqsad va vazifalari 2012-yil sentabrda qabul qilingan "Tashqi siyosiy faoliyat konsepsiyasi"da o'z aksini topgan. Bu konsepsiya O'zbekiston milliy manfaatlarini ilgari suradigan ustuvor yo'nalishlarni belgilab beradigan qarashlarning yaxlit tizimidir.

O'zbekiston tashqi siyosatining birinchi maqsadlaridan biri uning mustaqil davlat maqomi va uning hududiy yaxlitligini xalqaro miqyosda tan olish edi. Shu maqsadda O'zbekiston boshqa davlatlar bilan diplomatik munosabatlar o'rnatish tashabbusi bilan chiqdi. 1991-yil oxiriga kelib O'zbekiston 60 dan ortiq Birlashgan Millatlar Tashkilotiga a'zo davlatlar tomonidan tan olindi. U 1992-yilda BMTga a'zo bo'lgan. Amaliy tashrif bilan Bishkek shahrida bo'lib turgan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi Davlat rahbarlari kengashining navbatdagi majlisida ishtirok etdi. Kun tartibiga muvofiq, MDH doirasidagi ko'p qirrali munosabatlarning holati va istiqbollari yuzasidan fikr almashildi, amaliy hamkorlikning dolzarb masalalari muhokama qilindi. Davlatimiz rahbari o'z nutqida Hamdo'stlik doirasidagi o'zaro manfaatli hamkorlikni yanada kengaytirish bo'yicha qator tashabbuslarni ilgari surdi.

O'zbekiston tashqi siyosatining yetakchi yo'nalishlaridan biri Markaziy Osiyodagi yangi mustaqil davlatlar – Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston bilan do'stlik, hamkorlik aloqalarini mustahkamlashga qaratilgan. Mintaqadagi beshta davlat o'rtasida o'xshash jihatlar ko'p. Tariximiz, madaniyatimiz, tilimiz, dinimizning birligi, tomirlarimizning tutashib ketganligi bu mamlakatlar xalqlarini bir-biriga yanada yaqinlashtirishning zaminidir.

Yangi tarixiy sharoitlarda vujudga kelayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar Markaziy Osiyo mamlakatlari xalqlarining kelib chiqishi, ularning tarixi o'ziga xos turmush tarzlari va yaqin qo'shnichilik munosabatlariga har qachongidan boshqacharoq qarashni hayot taqozo eta boshladi. 1993-yilning yanvarida Prezident Islom Karimov tashabbusi bilan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Toshkent uchrashuvi tashkil etildi. Oliy darajadagi bu uchrashuvda Markaziy Osiyo Hamdo'stligiga asos solindi. Besh davlat – Qirg'iziston, Qozog'iston, O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston rahbarlari Hamdo'stlik haqidagi bitimga imzo chekishdi. Buni mintaqa xalqlari zo'r mamnuniyat bilan qarshi oldilar va qo'llab-quvvatladilar.

O'zbekiston – Qozog'iston. Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlari 1993-yil Qozog'iston Respublikasining Qizil O'rda shahrida, 1994-yil Nukus shahrida, 1995-yil Turkmaniston Respublikasining Toshhovuz shahrida, 1995-yil yana Nukus

shahrida Orol dengizi muammosiga bag'ishlangan uchrashuvlar o'tkazdilar va bu borada amaliy ishlar olib bora boshladilar.

O'zbekistonning Qozog'iston bilan ikki tomonlama munosabatlari 1992-yil iyunda Turkiston shahrida O'zbekiston Prezidentining Qozog'istonga rasmiy davlat tashrifi paytida N.Nazarboyev bilan I.Karimov tomonidan imzolangan O'zbekiston Respublikasi bilan Qozog'iston Respublikasi o'rtasida do'stlik va hamkorlik to'g'risidagi shartnoma asosida mustahkamlanib bordi. Qozog'iston Prezidenti N.Nazarboyev 1994-yil yanvarda rasmiy davlat tashrifi bilan O'zbekistonda bo'ldi. Ikki Prezident O'zbekiston bilan Qozog'iston o'rtasida tovarlar, xizmatlar, sarmoyalar va ishchi kuchlarning erkin o'tib turishini nazarda tutuvchi hamda o'zaro kelishilgan kredit, hisob – kitob, byudjet, soliq, narx, boj va valyuta siyosatini ta'minlash to'g'risida shartnomani imzoladilar.

O'zbekiston – Qirg'iziston. O'zbekistonning Qirg'iziston bilan ikki tomonlama hamkorligi O'zbekiston Respublikasi bilan Qirg'iziston Respublikasi o'rtasida do'stlik, hamkorlik va o'zaro yordam haqida shartnoma asosida yo'lga qo'yildi va rivojlantirilmogda. Bu shartnoma Toshkentda 1992-yil Qirg'iziston Prezidenti Askar Akayevning O'zbekistonga rasmiy davlat tashrifi paytida imzolangan edi. Islom Karimovning 1993- yil Qirg'izistonga qilgan rasmiy davlat tashrifi paytida O'sh shahrida O'zbekiston va Qirg'iziston o'rtasida 1994–2000-yillarga mo'ljallangan iqtisodiy integratsiyani rivojlantirish to'g'risida Bayonot imzolandi. Bu hujjat ikkala respublikada ishlab chiqilgan milliy dasturlarni muvofiqlashtirishga, xomashyo va ishchi kuchidan, ilmiy salohiyatdan unumli 117 foydalanishga qaratilgan edi. 1994-yil yanvarda O'zbekiston Prezidenti I.Karimov Qirg'izistonda bo'ldi. Rasmiy tashrif yakunida ikki davlat Prezidentlari tovarlar, xizmatlar, sarmoya, ishchi kuchlarining erkin yurishini, o'zaro kelishilgan kredit hisob-kitob, byudjet, soliq, narx, bojxona va valyuta siyosatini belgilovchi shartnomani imzoladilar.

O'zbekiston-Tojikiston. Tojikistonda 1992–1996-yillarda davom etgan birodarkushlik urushi Tojikistonning iqtisodiy taraqqiyotiga salbiy ta'sir etdi, uning qo'shni mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston bilan hamkorligiga ham salbiy ta'sir etdi. 1997-yilda Moskvada Tojikistonning rasmiy hokimiyati bilan muxolifat kuchlar o'rtasida tuzilgan milliy murosa haqidagi shartnomaga erishilgach, Tojikistonning qo'shni mamlakatlar bilan aloqalari yana tiklandi.

O'zbekiston Prezidenti Islom Karimovning taklifiga binoan 1998-yil yanvarda Tojikiston Prezidenti Imomali Rahmon O'zbekistonga amaliy tashrif bilan keldi. Ikki mamlakat rahbarlari tashrif yakunlari bo'yicha qo'shma axborot imzoladilar. Ikki mamlakat hukumatlari o'rtasida yuk tashish hamda gaz yetkazib berish, Tojikistonning qarzi bo'yicha o'zaro hisob-kitob to'g'risidagi bitimlar ham imzolandi. O'zbekiston Tojikiston hududidan o'tgan transport kommunikatsiyalaridan foydalanmogda.

O'zbekiston bilan Tojikiston o'rtasida tovar ayirboshlash hajmi ham yil sayin ortib bordi.

O'zbekiston – Turkmaniston. 1991-yilda O'zbekiston va Turkmaniston Prezidentlari uchrashuvida O'zbekiston Respublikasi bilan Turkmaniston Respublikasi o'rtasida do'stlik va hamkorlik to'g'risida shartnoma imzolangan. O'zbekiston Prezidenti Islom Karimov 1996-yil yanvarda amaliy tashrif bilan Turkmanistonda bo'ldi. Chorjo'y shahrida S.Niyozov bilan I.Karimov o'rtasida va ikki mamlakat delegatsiyalari o'rtasida muzokaralar bo'ldi. Prezidentlar O'zbekiston bilan Turkmaniston o'rtasida do'stlik, hamkorlik va o'zaro yordam to'g'risidagi shartnomani, O'zbekiston bilan Turkmaniston o'rtasida davlat chegarasini qo'riqlashda hamkorlik qilish to'g'risidagi va suv xo'jaligi masalalari bo'yicha qator bitimlar imzolandi. 1991-yildan 2016-yilga qadar ikki mamlakat rahbarlarining 11 marta oliy darajadagi tashriflari amalga oshirildi. O'zbekiston va Turkmaniston o'rtasidagi keng ko'lamlı hamkorlikka oid dolzarb yo'nalishlarni qamrab olgan davlatlararo, hukumatlararo va idoralararo darajada imzolangan 150 dan ortiq xalqaro shartnomalar ikki mamlakat munosabatlarining mustahkam huquqiy asosi bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng o'tgan o'ttiz yillikda o'zini suveren davlat sifatida namoyon etish va jahon miqyosida mutanosib tashqi aloqalarni rivojlantirishning murakkab dinamikasini muvaffaqiyatli bosib o'tdi. Uning pragmatik yondashuvi milliy manfaatlar va avtonomiyalarni maksimal darajada oshirishga yordam berdi. O'zbekiston o'zaro manfaatli masalalar bo'yicha hamkorlikni davom ettirar ekan, Markaziy Osiyoda o'zining mustaqilligi va yetakchilik rolini ham tasdiqladi. Mamlakatning tashqi siyosatdagi muvozanatli va prinsipial pozitsiyasi uning Osiyo markazida barqarorlashtiruvchi kuch sifatidagi rolini shakllantirishda davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bakiev, A., & Yuldasheva, Z. (2020). QADIMGİ SARQNING BESHINCHI TAVSULOTI. Nazariy va amaliy fanlar, (8), 39-45.
2. Allamuratov Sh.A. Istoriya amudarinskogo sudostroeniya Byulleten nauki va praktiki. 2020. T. 6. No10. S. 422-429.
3. Allamuratov S.A. 19-ASR OXIRI-XX ASR BOSCHLARIDA AMUDARYO FOTOTINING BUXORO AMIRLIGI IQTISODIYOT HAYOTIDAGI O'RNI //O'tmishga nazar jurnali. -2019. -T. 21. -No. 2
4. O'zbekiston Respublikasining "Tashqi iqtisodiy faoliyat" to'g'risida (yangi tahriri)gi qonuni. 26.05.2000 yil4. O'zbekiston Respublikasining "Standartlashtirish to'g'risida"gi qonuni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy aloqalar, Investitsiyalar va savdo vazirligi tashkil etish" to'g'risidagi PQ-136-sonli qarori 26.02.2005 yil.6.Karimov F. O'zbekiston jahon hamjamiyati safida. // Jamiyat va boshqaruv, -T.: 2004. No17.Ismailov O.Sh., Umarov B. XXI asrda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotningo`ziga xos xususiyatlari. // Iqtisod va moliya., -T.:2010. No11-12.